Aktualny numer

Tom 75 Nr 2 (2026)
Opublikowane: 2026-09-30

Literaturoznawstwo i kulturoznawstwo

- **Kategoria czasu i czasu utopijnego na przykładzie powieści A. Weltmana, W. Odojewskiego, D. Głuchowskiego**
  Diana Oboleńska
  9-23
  - PDF
- **„Świat pierwszy i ostatni…" wokół zbiorów wierszy «Jedno życie» i «Widzieć świat» Jana Czykwina**
  Beata Siwek
  25-40
  - PDF
- **Kryzys tożsamości w opowieści Marii Stiepanowej «Фокус»**
  Elżbieta Tyszkowska-Kasprzak
  41-56
  - PDF

Językoznawstwo

- **Egodokument jako element pamięci społecznej zbiorowości: «Wspomnienia zza Buga» Zofii Pawłowskiej**
  Karina Stempel-Gancarczyk
  57-77
  - PDF
- **Hungaryzmy w pieśniach łemkowskich i rusińskich. Przyczynek do badań nad karpacką strefą konwergencji językowej**
  Marcin Grygiel
  79-95
  - PDF
- **Способи каузації співчуття і жалості в польській та українській мовах**
  Лариса Ніколаєнко
  97-109
  - PDF (Українська)
- **Відантропонімні лексико-словотвірні інновації в сучасному медійному дискурсі**
  Микола Степаненко, Світлана Педченко, Наталія Лукаш
  111-129
  - PDF (Українська)
- **Сполучувальний та виражальний потенціал номінацій зброї в українській мові: когнітивно-синтаксичний аспект**
  Олександр Межов , Наталія Костусяк, Марина Навальна
  131-147
  - PDF (Українська)
- **Ад'єктивні компоненти складних слов'янських імен в основах прізвищ Рівненщини**
  Світлана Шийка
  149-168
  - PDF (Українська)
- **Комунікативно-семантичний потенціал риторичних фігур у поетичному дискурсі Тетяни Яковенко**
  Олена Похилюк
  169-183
  - PDF (Українська)

Recenzje

- **УСЕ ПРО АНТОНИЧА: БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ 30-Х РР. ХХ СТ. (ЗА ПУБЛІКАЦІЯМИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ). Упорядкув., вступне слово, літ. ред і прим. Василя Ґабора, Львів: ЛА „Піраміда" 2026, сс. 380.**
  Ірина Роздольська
  185-189
  - PDF (Українська)
- **Дмитро Сизонов, МЕДІЙНА ФРАЗЕОЛОГІЯ У ФОКУСІ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет»: 2026, сс. 415.**

Світлана Гриценко
191-194
- PDF (Українська)

Sprawozdania

- **Międzynarodowa Konferencja Naukowa „From Visibility to Viability: Tracing Slavic Linguistic Landscapes in Turbulent Times", Institut Für Slawistik Der Universität Greifswald, 26–27. 06. 2026**
  Martin Henzelmann
  195-198
  - PDF

Wyświetl wszystkie wydania

SLAVIA ORIENTALIS TOM LXXV, NR 2, ROK 2026
DOI: 10.24425/slo.2026.2952

Олена Похилюк
Вінниця, Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

КОМУНІКАТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РИТОРИЧНИХ ФІГУР У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТЕТЯНИ ЯКОВЕНКО

Communicative and Semantic Potential of Rhetorical Figures in the Poetic Discourse of Tetiana Yakovenko

ABSTRACT: The article explores the communicative and semantic potential of rhetorical figures within the poetic discourse of Tetiana Yakovenko. Focusing on rhetorical addresses, questions, and appeals, the study analyzes these syntactic units as powerful tools for psychological and aesthetic influence. It is established that rhetorical addresses in Yakovenko's poetry function as mediators between the lyrical "I" and the world, ranging from simple vocatives to complex multi-component structures. Special attention is paid to sacred addresses that enhance the text's suggestiveness and collective addresses that implement the "tactic of solidarity." The author demonstrates that rhetorical questions serve as markers of dialogicity and psychological depth, simulating a stream of consciousness and engaging the reader in an active intellectual search. Furthermore, the analysis reveals that rhetorical appeals, often organized through the figure of gradation, act as ethical imperatives that direct the audience toward spiritual stoicism and the preservation of national identity. The study concludes that rhetorical figures in Yakovenko's idiolect are not merely decorative elements but "compressed arguments" that verbalize the poet's aesthetic intentions and significantly impact the addressee's mental and emotional state.

KEYWORDS: poetic discourse, Tetiana Yakovenko, rhetorical figures, communicative-semantic potential, rhetorical address, rhetorical question, rhetorical appeal, expressiveness, idiolect, elite linguistic personality

Вступ

У сучасній лінгвістиці мову розглядають як інструмент активної соціальної дії та засіб формування свідомості реципієнта. Особливого значення це набуває в межах поетичного дискурсу, де слово постає формою реалізації елітарної мовної особистості. Як зазначає Світлана Ігнатьєва, така особистість «володіє кодифікованими мовними, комунікативними, риторичними, етичними нормами літе-

Copyright © 2026. Олена Похилюк. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial-NoDerivatives 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/ 4.0/), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the article is properly cited, the use is non-commercial, and no modifications or adaptations are made

ратурної мови, творчо використовує можливості функціональних стилів, жанрів, вербальних засобів»[1]. У цьому контексті синтаксис зверненого мовлення стає тим осердям, де фіксується семантико-комунікативний намір автора.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення дискурсивно-комунікативного потенціалу риторичних фігур у творчості сучасних митців, зокрема Тетяни Яковенко. У поетичному тексті ці фігури перестають бути просто стилістичним оздобленням. За висловом Олени Синчак, «змінюється і саме розуміння функції фігур: їх уже трактують не як "прикраси" чи "оздобу" тексту, а як текстотвірні елементи, які породжують сенс тексту й увиразнюють думку»[2]. Поезія Т. Яковенко, насичена вокативами й риторичними запитаннями, потребує глибокого аналізу як цілісна система впливу.

Використання тропеїчних та синтаксичних засобів у творчості поетки є глибоко усвідомленим актом. Мар'яна Акішина зауважує, що в ситуаціях мовного використання тропеїки маємо справу з експресивно-семантичними причинами, серед яких «комунікативна недостатність нормативного способу вираження; недоречність стандартних засобів... бажання висловити свою оцінку»[3]. Саме за допомогою таких «ущільнених аргументів» авторка залучає читача до діалогу, адже «якщо тропи мають естетичну цінність, то це тому, що вони задають свідомості творчу задачу заповнити недомовлене»[4].

Дослідження поетики Т. Яковенко крізь призму емфатичних та патетичних фігур дає змогу розкрити механізм емоційної сугестії. Згідно з визначенням Людмили Білоконенко, ці фігури «надають мовленню виразності, емоційності, створюють ефектні образи, впливають на почуття авдиторії»[5]. Вони мають «сміливу значеннєву фактуру» й слугують для «підсилення змісту тексту, втілення надзвичайних почуттів, емоцій»[6]. Більше того, за такого підходу стиль мисткині постає не як зовнішня оболонка, а як «словесна "інкарнація" думки», де риторичні одиниці «радше формують саму "тканину" тексту»[7]. Умберто Еко слушно зазначав, що для переконання аудиторії необхідно спершу привернути її увагу, і саме риторичні фігури стають тими прикрасами, завдяки яким мова «вражає своєю новизною і незвичністю й раптом виявляється інформативною»[8].

---

[1] С. Ігнатьєва, *Олесь Гончар як елітарна мовна особистість (на матеріалі щоденникового дискурсу)*, [в:] *Палітра слова й тексту Січеславщини*, за ред. В. Біляцької, кн. 3, Дніпро 2022, с. 180.

[2] О. Синчак, *Риторичність: повернення риторики в нурт філології*, «Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки» 2017, т. 192, с. 33.

[3] М. О. Акішина, *Комунікативно-прагматичний потенціал тропів у англомовному поетичному тексті XXI століття*, «Лінгвістика» 2010, № 1 (19), с. 9.

[4] Там само, с. 12.

[5] Л. Білоконенко, *Емфатичні фігури*, «Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» 2022, № 17, с. 192.

[6] Там само, с. 201.

[7] M. Lund, *An Argument on Rhetorical Style*, Aarhus 2017, p. 84-85.

[8] У. Еко, *Відсутня структура: (Введення в семіологію)*, Санкт-Петербург 1998, с. 101.

Мета статті полягає у виявленні та комплексному аналізі лексико-семантичних та структурно-функціональних особливостей риторичних звертань та риторичних питань у поетичному доробку Тетяни Яковенко, а також у визначенні їхньої ролі в реалізації стратегії впливу на адресата.

1. Вербалізація естетичних інтенцій через систему риторичних звертань

Синтаксичні експресеми зверненого мовлення у творчості Тетяни Яковенко не лише вербалізують естетичні інтенції, а й стають інструментом потужного комунікативного впливу. Це корелює із загальнолінгвістичним розумінням природи переконання, яке «найпотужнішою функційною настановою мовознавці визнають..., при якому мовець, аргументовано впливаючи на слухача і використовуючи для цього мовні засоби, усім ходом свого міркування змінює ментальний стан реципієнта, змушує його погодитися з думкою адресанта, прийняти його позицію»[9]. У поетичному дискурсі мисткині цей процес реалізується через систему риторичних звертань, що моделюють діалог із читачем. Свій комунікативно-інтенційний потенціал синтаксичні конструкції зі звертаннями реалізують у межах двох основних моделей: однокомпонентних (непоширених) експресем, що представлені в структурі речення однією синтаксемою (напр.: «**Господи**, як я втомилася, / Як я втомилась»[10]), а також багатокомпонентних структур, поширених двома й більше узгоджувальними складниками (напр.: «**Осінній ліс**е, завтра відгориш / І босим старцем станеш перед світом»[11]).

Для поетичної мови мисткині характерне активне вживання конструкцій, ускладнених однокомпонентними звертаннями, роль яких переважно виконують грамеми кличного відмінка, напр.: «Не жалій його, **жінко»**[12]; «**Господи**, все це завтра / Розмиється на дощах»[13]. Водночас особливої уваги заслуговують самобутні та метафорично насичені багатокомпонентні звертання, які визначають специфіку індивідуального стилю Тетяни Яковенко. Такі конструкції розкривають глибину її світосприйняття та суб'єктивні аспекти мовомислення й мовотворчості. У поетичному доробку авторки розгорнуті звертання функціонують у такому синтаксичному оформленні: – двокомпонентні риторичні звертання, що здебільшого будуються за моделлю «узгоджене означення (епітет) + іменник у кличному відмінку». Вони дають змогу авторці не лише назвати об'єкт, а й одразу надати йому емоційно-експресивної характеристики: «**Осінній ліс**е, ти

---

[9] Т. В. Мелкумова, *Комунікативно-прагматичні функції виражальних засобів синтаксису (на матеріалі інформаційних та публіцистичних текстів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01*, Запоріжжя 2011, с. 7.

[10] Т. В. Яковенко, *У глибині небес*, Вінниця 2020, с. 39.

[11] Там само, с. 99.

[12] Там само, с. 161.

[13] Там само, с. 179.

мені чужий, / Бо й я собі чужішаю поволі»[14]; – трикомпонентні риторичні звертання, у яких спостерігається нанизування означень або прикладок, що підсилює урочистість мовлення та створює ефект градації почуттів: «**Боже святий, Всевишній**, / Це вже якийсь синдром / Наш український…»[15]; – полікомпонентні риторичні звертання, які перетворюються на розгорнуті описові характеристики. У таких випадках звертання часто є композиційним центром строфи, довкола якого групуються метафоричні образи, що максимально оприявнюють авторську інтенцію. Це можуть бути як патріотично-екзистенційні закличні форми: «Рушниками вквітчана господа, / Мальви й чорнобривці у росі, / **Мій народе, мій безсмертний роде, / Вічний у любові і красі**, / Бо на Україні в кожній хаті / Квітами любові і тепла / Дітям крила вишивала мати, / Щоб душа крилатою була»[16], так і глибоко інтимні, психологізовані звертання-персоніфікації: «**О таїно сердечної жаги, / Безмежна, незглибима і шалена**, / Що розмиває рікам береги / І душу випиває невтоленно»[17]. Використання полікомпонентних звертань у поезії Тетяни Яковенко, за нашими спостереженнями, виконує сугестивну функцію, перетворюючи звичайне звернене мовлення на розгорнуту ліричну медитацію. Завдяки розгалуженій структурі ці одиниці маркують адресата й формують цілісний художній образ, насичений високою емоційною напругою та афористичністю.

Окремим функціонально-стилістичним прийомом у поетичному синтаксисі Тетяни Яковенко є нанизування декількох звертань в межах одного фрагмента, що створює ефект емоційної кумуляції (нагнітання) та підсилює ліричну динаміку тексту.

У поезії авторки цей прийом реалізується через різні семантичні моделі. На поліфонію адресації та синтаксичний паралелізм натрапляємо у фрагменті «Дякую тобі, **дівчинко**, / дякую тобі, **осене**, / **Доле** моя малИнова, / **щастя** передзимове...»[18], де авторка використовує звертання до різних об'єктів (антропоморфного, природного та абстрактно-екзистенційного). Таке поєднання *дівчинки*, *осені*, *долі* та *щастя* в єдиному зверненому ряду стирає межу між зовнішнім світом і внутрішнім станом суб'єкта. Повтор дієслова *дякую* разом із нанизуванням звертань створює ефект молитви-подяки, де кожен новий компонент поглиблює сповідальну тональність вірша.

На тавтологічну варіативність та інтертекстуальність натрапляємо в рядках «**Душе моя печальная, душе убога**, / Сказано ж бо в Писанії: „Вір тільки в Бога..."»[19]. Нагромадження звертань до власного «Я» посилює саморефлексію, а високий стиль епітетів *печальная* та *убога* узгоджується з біблійною тональністю.

---

[14] Там само, с. 99.

[15] Там само, с. 89.

[16] Там само, с. 6-7.

[17] Там само, с. 135.

[18] Там само, с. 143.

[19] Там само, с. 100.

Звертання стає точкою перетину особистісного та сакрального, перетворюючи текст на релігійно-філософську медитацію.

Багатокомпонентні риторичні звертання в поетичних рядках Т. Яковенко поширюють займенники («**Моя** країно, земле, небеса, / **Моя** любове, пам'яте, спокуто, / Тут, між людьми, мені життя добути, / І в землю теж лягти межи людьми[20]); прикметники (Соболівко **щира**, / Соболівко **люба**, / Працею славетна на усі віки, / По усьому світі – соболівські люди, / Наче білих вишень теплі пелюстки»[21]); дієприкметники («Країно, Богом **проклята** колись, / **Приречена** країно – Україно…»[22]); ускладнюють частки та вигуки («**О** жінко, ти ще вільна. / Забудь... слова і це важке лице. / І погляд, що так владно і повільно / Тобі шовкове випліта сильце…»[23]). Подібні ускладнені синтаксичні конструкції конкретизують звернення до адресата, надаючи поетичному висловлюванню інтимного характеру та посилюючи його експресивний потенціал. Вони є своєрідним маркером авторської позиції, допомагаючи читачеві чітко збагнути емоційне ставлення ліричної героїні до предмета мовлення.

Досліджуючи поетичний дискурс Дмитра Загула, Світлана Шабат-Савка виокремлює низку стилістичних функцій риторичних звертань:

> (…) – Створення поетичної діалогійності як риторичної скерованості суб'єкта комунікації до адресата мовлення, уявного співрозмовника, живих / неживих об'єктів;
> – реалізацію емоційної інтенсивності повідомлюваного та інтимізацію поетичного тексту;
> – репрезентацію метафорично-образного світосприйняття автора, духовного світу людини, її ідеалів, мрій, задумів;
> – виокремлення інтенційної домінанти вірша, його ключової теми чи проблематики;
> – генерацію авторської інтенційності як глобальної настанови поетичного дискурсу[24].

Виокремлені дослідницею функційні особливості звертань у поетичному дискурсі є релевантними й для ідіостилю Т. Яковенко, проте в її текстах вони набувають додаткових семантико-комунікативних відтінків. Так, її звертання набувають нових значень: афористичного (кристалізація філософської думки), сакрального (надання ліриці ознак молитви чи метафізичного дискурсу), етно-

---

[20] Там само, с. 25.

[21] Там само, с. 62-63.

[22] Там само, с. 25.

[23] Там само, с. 144.

[24] С. Т. Шабат-Савка, *Риторичні звертання як маркери поетичного ідіолекту Дмитра Загула*, «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика» 2025, т. 36 (75), № 1, ч 1, с. 84-85.

ідентифікаційного (утвердження національних цінностей через апеляцію до роду й народу) та сугестивного (ритмічне нанизування звертань для посилення емоційного впливу на реципієнта). Відтак, в мовотворчості Тетяни Яковенко звертання додатково виконують роль жанроутворювального чинника, наближаючи її лірику до жанрів медитації, молитви та філософського етюду. Це повною мірою підтверджує тезу С. Шабат-Савки про звертання як «генерацію авторської інтенційності як глобальної настанови поетичного дискурсу»[25], де кожен заклик є маніфестацією внутрішнього світу мисткині.

Риторичні звертання в поезії Тетяни Яковенко органічно взаємодіють із різними стилістичними засобами, формуючи цілісну й самобутню художню систему. Зокрема, авторський задум увиразнюється завдяки вживанню епітетів у структурі розгорнутих звертань, що створює пластичні образи довкілля, інтенсифікує емоційну сферу, глибоко розкриваючи психологічні стани ліричної героїні. Пор.: «Боже **святий**, **Всевишній**, / Це вже якийсь синдром / Наш український…»[26]; «Дякую тобі, дівчинко, / дякую тобі, осене, / Доле моя **малИнова**, / щастя **передзимове**...»[27]. Сугестивність комунікативних інтенцій у текстах авторки знаходить вияв у використанні інверсованих риторичних звертань. Застосування непрямого порядку слів стає інструментом актуалізації смислових центрів, засобом залучення адресата до співпереживання та формування експресивно насиченої аури поезії. Напр.: «О благословенна небесами, / Земле **рідна**, **вічна** і **свята**, / Слався кольорами й голосами / Вишитого серцем полотна»[28]; «Душе моя **печальная**, душе **убога**, / Сказано ж бо в Писанії: „Вір тільки в Бога..."»[29]. Повтори в складі риторичних звертань інтенсифікують емоційність поетичного дискурсу, відображають особистісні переживання та почуття авторки, напр.: «**Соболівська** пісне, / **Соболівська** казко, / **Соболівська** доле – сонце на крилі: / Не перецвітає материнська ласка / Рідної оселі, рідної землі...»[30]. Поетичну адресаційну палітру доповнюють риторичні вокативи – розлогі й метафоризовані структури, що мають складну внутрішню організацію, пор.: «О таїно сердечної жаги, / Безмежна, незглибима і шалена, / Що розмиває рікам береги / І душу випиває невтоленно»[31]. Вони слугують маркерами риторичної апеляції, джерелом естетичної насолоди, пор.: «Країно, Богом проклята колись, / Приречена країно – Україно, / На вічний сумнів, недовіру, злість, / На заздрість, кривду, лінощі, руїну»[32]. Специфіка таких експресем зумовлена їхньою синтаксичною природою: на відміну від риторичних звертань, що інтегруються в речення як його ускладнювальні елементи, вокативи

[25] Там само, с. 85.
[26] Там само, с. 89.
[27] Там само, с. 143.
[28] Там само, с. 8.
[29] Там само, с. 100.
[30] Там само, с. 63.
[31] Там само, с. 135.
[32] Там само, с. 25.

постають як самостійні односкладні речення. Їхній головний член, представлений іменниковою формою кличного відмінка, забезпечує функціонування конструкції як автономної та завершеної окличної одиниці[33].

У поетичному дискурсі Тетяни Яковенко риторичні звертання та вокативи постають як комунікативно детерміновані апелятивні моделі, що структурують художній простір та експлікують ціннісні орієнтири авторки.

Окрему функційну групу становлять звертання до сакральних сутностей (*Господа, Бога*), які маркують моменти найвищої духовної напруги та трансформують поетичний текст у простір молитви чи сповіді. Пор.: «Господи Боже, / химерная доленька та»[34]; «Тяжко, Господи, без воріт…»[35]; «Пошли мені, Боже, оту кришталеву печаль, / Яка у душі озивається творчим безсонням»[36]. Такі конструкції виконують роль медіатора між земним і небесним, возвеличуючи містичне дорожіння щастям та екзистенційну потребу ліричного суб'єкта у вищому заступництві. У цьому контексті апеляція до вищих сил за допомогою звертань, як зазначає Оксана Зелінська, «сприяє створенню ефекту їхньої постійної присутності поміж вірянами, що закономірно зміцнює їхню віру»[37]. Відтак, через використання сакральних вокативів поетка вербалізує власні інтенції, здійснює сугестивний вплив на реципієнта, залучаючи його до спільного духовного переживання.

Важливе місце в апелятивній парадигмі авторки посідають назви людей та свояцтва (*брати, жінка, дівчинка*), що інтимізують процес комунікації та надають йому ознак морально-етичного імперативу, напр.: «Молімося, братове, за любов / Та злагоду у власних душах грішних…»[38]; «Не люби його, жінко!»[39]. Ці звертання спрямовані на створення емоційно-вольового резонансу з адресатом, закликаючи до збереження внутрішньої свободи та національних цінностей.

Особливу когнітивно-стилістичну навантаженість мають назви абстрактних понять (*душа*, *доля*, *пісня*, *казка*, *таїна*, *щастя*), що вербалізують внутрішній стан людини та її інтенційні настанови. Пор.: «Душе моя печальная, душе убога, / Сказано ж бо в Писанії: „Вір тільки в Бога..."»[40]; «О таїно сердечної жаги, / Безмежна, незглибима і шалена…»[41]. Подібні експресеми суголосні з широким спектром почуттів – від меланхолії до пасіонарності. Як слушно зазначає

---

[33] М. О. Кокора, *Синтаксичний статус вокативних речень у сучасному мовознавстві*, «Вісник Київського національного лінгвістичного університету» 2015, № 2, т. 18, с. 94-99.

[34] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 5.

[35] Там само, с. 89.

[36] Там само, с. 172.

[37] О. Ю. Зелінська, *Синтаксичні засоби мови в реалізації функції впливу на адресата*, «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки» 2023, вип. 2 (100), с. 153.

[38] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 192.

[39] Там само, с. 160.

[40] Там само, с. 100.

[41] Там само, с. 135.

С. Шабат-Савка, стилістичний ефект звертань до абстракцій «генерує глибше розуміння тексту, удоступнює спектр інтерпретаційних можливостей мовної особистості»[42].

У поетичному ідіолекті Тетяни Яковенко виразними маркерами є назви явищ природи (*вітер*, *ліс*, *осінь*), які набувають символічного значення та моделюють психоментальну свідомість митця, напр.: «Не спіши, / Холодний вітре, / на світанні / Оббити яблуко останнє…[43]; Осінній лісе, завтра відгориш / І босим старцем станеш перед світом»[44]. Звертання до природних об'єктів уособлюють динаміку людського життя, де природа постає не лише тлом, а й повноправним співрозмовником, що розділяє з героєм почуття самотності чи величі. Поряд із цим, використання вічних образів (*Камінний Господар*) оприявнює пошук внутрішньої гармонії та культурної тяглості: «Не поспішай, Господарю Камінний, / Бо це таке: хоч вІзьмеш – не візьмЕш»[45].

Фундаментальне значення у творчості авторки мають назви національно-культурних об'єктів, оберегів та топонімів (*Україна*, *Соболівка*, *рідний рід*, *рушники*), що засвідчують українську ідентичність та патріотичну рефлексію. Риторичні апеляції до України, яка асоціюється з матір'ю, передають трагізм історичного досвіду та незламність духу: «Країно, Богом проклята колись, / Приречена країно – Україно…»[46]; «Україно моя! / Із туману років / Вишиванії крила летять рушників»[47]. Такі звертання употужнюють почуття належності до рідної землі, що в умовах сучасної війни з російським окупантом набуває особливої гостроти. Етнічне маркування підсилюється через локальні топоніми, зокрема апеляції до рідного села Соболівки: «Соболівко найкраща, / Соболівко моя!»[48]. Це створює нерозривний зв'язок між макрокосмосом нації та мікрокосмосом малої батьківщини, вияскравлюючи джерела авторського натхнення та моральних імперативів.

Риторичні конструкції зверненого мовлення в поетичному доробку Т. Яковенко найповніше експлікують свій комунікативно-інтенційний зміст у межах питальних висловлень, що не лише реалізують поетичну діалогійність, а й, за спостереженням Михайла Вінтоніва, «породжують зацікавленість невідомим, не просто привертають увагу, виділяючись із потоку розповідних речень, але й запускають природний механізм залучення до діалогу»[49]. Відтак, риторичні запитання у творчості мисткині виконують складні функції, пов'язані, за визна-

---

[42] С. Т. Шабат-Савка, *Риторичні звертання як маркери…*, с. 86.

[43] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 94.

[44] Там само, с. 99.

[45] Там само, с. 104.

[46] Там само, с. 25.

[47] Там само, с. 7.

[48] Там само, с. 62.

[49] М. О. Вінтонів, Т. М. Вінтонів, Ю. В. Мала, *Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі*, Вінниця 2018, с. 233.

ченням С. Шабат-Савки, «з фігуральністю мови, з емоційністю та аксіологічними параметрами процесу спілкування, з метакомунікацією»[50]. Яскравим прикладом такої синкретизації звертання та риторичного запитання є апеляція до поневоленої країни, де звертання є емоційним детонатором подальшого гіркого роздуму: «Мутна оазо рабства і страждань, / Брехні, гризні, зневіри, безлюбов'я, / Кому, за віщо, і допоки дань / Платитимемо совістю і кров'ю?»[51]. У цьому контексті, як зазначає дослідниця, «риторичні запитання лише маркують питальність, конотуючи експресивно-оцінне ствердження чи заперечення, інтенсифікуючи емоційну напругу поетичного дискурсу»[52]. Запитання в наведеному фрагменті трансформується в болісну констатацію національної трагедії, де звертання-характеристика (*мутна оазо рабства*) задає вектор критичного світосприйняття.

Не менш репрезентативними є риторичні звертання в спонукальних реченнях. Вони вербалізують інтенції адресованого волевиявлення, оприявнюючи широку семантичну палітру: від громадського заклику та наказу до інтимного застереження чи молитовного благання: «Бережімо, браття, рідну мову й волю, / Захищаймо, браття, поки ще не пізно...»[53]; «Молімося, братове, за любов / Та злагоду у власних душах грішних, / Поки є вибір, поки ще не пізно, / Поки живем...»[54]. У наведених фрагментах вокативи *браття*, *братове* є чинниками консолідації ліричного «Я» та колективного адресата. Таке синтаксичне оформлення корелює з висновками О. Зелінської, яка зазначає, що «форма множини – водночас мовний засіб реалізації тактики солідаризації з адресатом», а подібні «спонукальні речення [мовець] використовує для створення ефекту співпраці під час проповідування»[55]. Хоча дослідниця оперує матеріалом проповідницьких текстів, ці спостереження є цілком релевантними для поетичного дискурсу Т. Яковенко, де риторичне спонукання трансформується у високу настанову, спрямовану на формування спільного духовного та національного простору.

Натомість у звертаннях до метафізичних або природних сутностей спонукальність набуває медитативного характеру: «Пошли мені, Боже, старий дерев'яний дім, / Щоб ти простягнув мені руку і мовив: / – Ходім…[56]; Не спіши, / Холодний вітре, / на світанні / Оббити яблуко останнє, / Бо впаде й так»[57]. Емоційна наснаженість таких конструкцій посилюється, коли вони втілюють імперативні настанови автора, що межують із психологічним маніфестом або закликом до збереження ідентичності (як особистої, так і локальної): «Не люби

---

[50] С. Т. Шабат-Савка, *Українськомовний питальний дискурс*, Чернівці 2019, с. 54.

[51] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 25.

[52] С. Т. Шабат-Савка, *Риторичні звертання як маркери…*, с. 86.

[53] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 38.

[54] Там само, с. 192.

[55] О. Ю. Зелінська, *Синтаксичні засоби мови…*, с. 152.

[56] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 172.

[57] Там само, с. 94.

його, жінко![58]; Хай променіє щастям / Кожна твоя сім'я, / Соболівка найкраща, / Соболівка моя!»[59]. Такі звертання не передбачають фактичної відповіді, адже їхня комунікативна мета полягає в досягненні сугестивного ефекту. Вони удоступнюють глобальну авторську інтенцію – активізувати реципієнта, закликати до внутрішньої боротьби чи спільної духовної діяльності.

Здебільшого риторичні структури зверненого мовлення в поезії Тетяни Яковенко є окличними за своєю природою, що слугує інтенсифікатором смислів, увиразнюючи найтонші асоціативні зв'язки мовної особистості. Окличне маркування перетворює інформативне повідомлення на емоційну подію: «Господи, Боже милий, / Він же її хотів!»[60]; «Україно моя! / Із туману років / Вишиванії крила летять рушників»[61]. Завдяки поєднанню вокативної форми та окличної інтонації авторка досягає граничної щирості, де кожне звертання стає ключем до розуміння її ціннісного світу та ідейно-естетичної позиції.

2. Когнітивна природа риторичних питань у мовотворчості Тетяни Яковенко

Поряд із емоційно забарвленими окличними конструкціями, стрижневу роль у поетичному синтаксисі Т. Яковенко відіграють риторичні питання, які, залучаючи реципієнта до активного діалогу, суттєво поглиблюють комунікативно-семантичний потенціал тексту. Спираючись на методологію аналізу експресивного синтаксису, запропоновану Ларисою Топчій, доцільно детальніше розглянути функціональну специфіку цих питальних одиниць у творчості авторки[62].

Складний емоційний стан ліричного суб'єкта Т. Яковенко вербалізується через риторичні питання, які «насамперед є увиразненням роздумів, висловленням і мотивацією авторської оцінки окресленої проблематики та реалізацією ряду характерологічних жанрових ознак»[63], інтенсифікуючи експресивність її мовомислення. Окрему й найбільш вагому групу становлять екзистенційно-філософські риторичні питання, спрямовані до сакральних сфер або власного внутрішнього «Я». У цих конструкціях авторка реалізує інтенцію духовного пошуку, часто використовуючи апеляцію до Бога як спосіб вербалізації нестерпного болю та пошуку справедливості: «Чом Господь нас веде / через цей неминучий біль? / Нездоланно-непереборний, / неприборканий хміль? / В чому наша вина? /

---

[58] Там само, с. 160.

[59] Там само, с. 62.

[60] Там само, с. 89.

[61] Там само, с. 7.

[62] Л. Топчій, *Риторичні питання як стилістичні маркери експресивності (на матеріалі поезій Дмитра Павличка)*, «Філологічні діалоги» 2022, вип. 9, с. 157-162.

[63] О. О. Хорошева, *Стилістичні фігури в системі архітектоніки есе Юрія Андруховича*, «Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» 2022, № 17, с. 172.

Чом така глибина?»[64]. Такі висловлювання є характерними для «дискурсів, які намагаються навіювати чи переконувати стосовно кожного предмета і перед будь-якою авдиторією»[65]. Подібні звернення до Всевишнього часто набувають ознак соціальної скарги або глибокої метафізичної зажури: «Якось воно й не знати, / Нащо цей дьоготь в мед? / Чом же у Бога хати / Не заробля поет? / Чом же Господня ласка / Ніби-то й не про нас? / Скромно і майже вбого. / Чи вже й такенька – гріх? / Чом же хаток у Бога / Не вистача на всіх?»[66]. У цих фрагментах риторичні питання слугують для формування емоційно-оцінного ставлення до несправедливості буття, інтенсифікуючи емоційну напругу дискурсу. Як зазначає Л. Білоконенко, такі «риторичні запитання... не потребують відповіді, оскільки вона вже міститься в самому питанні або є очевидною; їхня мета – залучити слухача до роздумів, підкреслити певну думку чи висловити емоційне ставлення»[67].

Водночас у монологічних текстах поетки риторичні питання стають інструментом самоідентифікації та психологічного аналізу. Вони «немов би діалогізують монологічне мовлення, звертаються до аудиторії, хоча і не потребують відповіді»[68]. Через ці фігури Т. Яковенко діалогізує внутрішній світ жінки, що перебуває на роздоріжжі почуттів: «Хто ти, спитати б, чи вовк, чи лис, / Душе пропаща? / Чом тебе тягне, як і колись, / В нетрі і хащі? / Чом не боїшся нічних боліт, / Пастки чи блуду? / Що тобі, жінко, аж так болить, / Що – понад глуздом? / Чом це відлюддя уже стає / Ближчим і ближчим, / Й хата над яром для тебе є / Щастям найвищим?»[69]. У подібних контекстах «риторично-питальні речення є потужним засобом передачі внутрішнього стану героїні: відчаю, гніву, розгубленості, болю та рішучості. Вони... імітують потік свідомості героїні, її роздуми й сумніви»[70]. Тут риторичні конструкції містять імпліцитну негативну оцінку власних вчинків, створюючи складні суб'єктивні нашарування, що змушують адресата замислитися над природою людської душі.

Особливою громадянською гостротою позначені питання, що стосуються національної долі та історичної пам'яті. Вони сприймаються як інтенційні домінанти патріотичного дискурсу: «Мутна оазо рабства і страждань, / Брехні, гризні, зневіри, безлюбов'я, / Кому, за віщо, і допоки дань / Платитимемо совістю

---

[64] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 14.

[65] Ch. Perelman, *The Realm of Rhetoric*, London 1982, p. 5.

[66] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 88.

[67] Л. Білоконенко *Емфатичні фігури…*, с. 194.

[68] В. І. Волошук, *Використання риторичних фігур та тропів у німецькому політичному дискурсі*, «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія» 2022, № 56, с. 29.

[69] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 15-16.

[70] І. В. Фабрикіна, С. В. Цибульська, *Лексико-семантична характеристика та стилістичне використання риторично-питальних речень у романі Тамари Горіха Зерня «Доця»*, [in:] *Science, technology and global challenges: proceedings of the 5th International scientific and practical conference, Tokyo, Japan, 11-13 January 2026*, Tokyo 2026, с. 507.

і кров'ю?»[71] або «Коли ото і на чиїх хвостах / Приїхало диявольське насіння, / Щоб в людських душах засівався страх, / Глушилась віра в правду й воскресіння?»[72]. У таких випадках риторичне запитання трансформується в болісну констатацію національної трагедії, де заперечна модальність виражає активний протест проти «рабства і страждань». За спостереженням науковців, «використання риторичних запитань у художніх творах дозволяє автору створити відповідний емоційний настрій та передати певну інформацію»[73], водночас «побудовані на основі афоризмів риторичні питання забезпечують діалогічність» тексту[74].

Виразним експресивним прийомом у творчості Т. Яковенко є антропоморфізація явищ природи через питальну інтонацію. Дорога, вітер, ліс та дерева стають умовними співрозмовниками, що розділяють авторські жалі: «Дорога бита. / Чом же – бита? / За віщо і навіщо? / Ким?»[75]; Дорого, бита-перебита, / Чого ти так болиш мені?»[76]. Подібні конструкції, засновані на поєднанні вокативів та питань, інтимізують поетичний текст, перетворюючи довкілля на простір для сповіді. Особливої художньої сили набувають питання до символічних образів, як-от до старої верби: «А ти, порепана, сутула, / Стара вербище, де ж твої / Якщо не розум, хоч би клепка?»[77]. Це «питання, які ставляться з метою узагальнення очевидної думки... Вони не лише породжують зацікавленість предметом промови», а й стають засобом художньої візуалізації психоментального стану[78].

Із погляду структурної організації, поезія Тетяни Яковенко демонструє майстерне використання нагромадження риторичних питань (ампліфікації) та анафоричних повторів, що посилює впливовість на думку читача. Прикладом такої градаційної локалізації є фрагмент: «Скільки треба для щастя? / Хто підкаже мені? / Ці вершини шпичасті? / Ця зоря у вікні? / Срібна місяця дужка? / Океанський озон? / Чи шовкова подушка, / Що колише твій сон?»[79]. Ці умовні «парцеляти» виконують функцію емоційного акцентування, надаючи висловленню особливої оцінної тональності. У таких рядах відбувається постійна «зміна характеру запитань (від загальних до конкретних, спонукальних, філософських)», що «сприяє водночас філософічності та образності авторського мовотворення»[80].

Також у монологічному мовленні авторки часто поєднується питальна та оклична модальність, що створює цілу гаму різнорідних почуттів – від іронії

---

[71] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 25.
[72] Там само, с. 25.
[73] І. В. Фабрикіна, С. В. Цибульська, *Лексико-семантична характеристика…*, с. 507.
[74] О. О. Хорошева, *Стилістичні фігури…*, с. 172.
[75] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 92.
[76] Там само, с. 93.
[77] Там само, с. 21.
[78] В. І. Волошук, *Використання риторичних фігур та тропів…*, с. 31.
[79] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 157.
[80] О. О. Хорошева, *Стилістичні фігури…*, с. 173.

до розпачу: «Яка ти жінка, раз нема коло тебе мужа?!»[81] або «І за що я люблю? І за що я люблю тебе, ти?!!»[82]. Використання знаків «?» та «!» увиразнює експресивно-емоційну реакцію ліричного героя, роблячи його позицію максимально відкритою та вразливою. Зрештою, в ідіостилі поетки «риторичні питання є водночас і певним висновком, і навпаки – незалежністю, що засвідчує також парадоксальність індивідуально-авторського мовомислення»[83].

На окрему увагу заслуговують питання-роздуми про природу кохання, які часто мають форму бінарних моделей «запитання-самовідповідь»: «Чом же має любов / переходити броди втрат, / Катуватися сумнівом, / мучитися чеканням? / Чом не можна людині, / коли надійде пора, / Як деревам чи квітам, / цвісти на вітрах кохання?»[84] Такі конструкції деавтоматизують сприйняття звичних образів і вводять читача у стан філософської медитації. Як бачимо з наведених прикладів, авторка «вдається до активного використання риторичних запитань саме для того, щоб зробити мовлення художнього тексту більш виразним, емоційним, яскравим, насиченим»[85].

Загалом, проаналізовані тексти Т. Яковенко свідчать, що специфіку її творчого почерку структурують саме часто вживані риторичні питання як маркери інтенційного світу авторки. Вони не потребують відповіді, оскільки слугують потужним засобом для досягнення сугестивного ефекту, удоступнюючи глобальну авторську інтенцію – закликати до внутрішньої боротьби, до збереження ідентичності та до глибокого осмислення феномену людського життя.

Висновки

Проведене дослідження синтаксичних експресем зверненого мовлення в поетичній творчості Тетяни Яковенко дає можливість висновкувати, що риторичні звертання та питання утворюють у текстах авторки цілісну комунікативно-семантичну систему, спрямовану на емоційний вплив та солідаризацію з реципієнтом. Апелятивна парадигма ідіостилю поетки вирізняється структурною різноманітністю та тематичною глибиною: сакральні, національні та природні вокативи виконують роль медіаторів між ліричним «Я» та світом, посилюючи сугестивність художнього мовлення. Риторичні питання постають потужними маркерами діалогізації та психологізації, що імітують потік свідомості та залучають читача до екзистенційних роздумів. Синтаксична архітектоніка лірики Тетяни Яковенко ґрунтується на органічній взаємодії вокативів та питальної модальності, де кожна експресема є ущільненим аргументом у філософському діалозі з вічністю. Це підтверджує статус авторки як елітарної мовної особистос-

---

[81] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 131.

[82] Там само, с. 221.

[83] О. О. Хорошева, *Стилістичні фігури…*, с. 173.

[84] Т. В. Яковенко, *У глибині небес…*, с. 13.

[85] І. В. Фабрикіна, С. В. Цибульська, *Лексико-семантична характеристика…*, с. 509.

ті, здатної через риторичні механізми перетворювати суб'єктивне переживання на універсальний духовний досвід. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні ролі риторичних фігур у формуванні неохристиянського дискурсу сучасної української поезії.

References

Akishyna M., *Komunikatyvno-prahmatychnyy potentsial tropiv u anhlomovnomu poetychnomu teksti XXI stolittya*, «Linhvistyka» 2010, vyp. XIX.

Bilokonenko L., *Emfatychni fihury*, «Naukovyy visnyk Drohobyts′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)» 2022, № 17.

Eko U., *Vidsutnya struktura: (Vvedennya v semiolohiyu)*, Sankt-Peterburh 1998.

Fabrykina I. V., Tsybul′s′ka S. V., *Leksyko-semantychna kharakterystyka ta stylistychne vykorystannya rytorychno-pytal'nykh rechen' u romani Tamary Horikha Zernya «Dotsya»*, [in:] *Science, technology and global challenges: proceedings of the 5th International scientific and practical conference, Tokyo, Japan, 11-13 January 2026*, Tokyo 2026.

Ihnat′eva S., *Oles' Honchar yak elitarna movna osobystist' (na materiali shchodennykovoho dyskursu)*, [v:] *Palitra slova i tekstu Sicheslavshchyny*, red. V. Bilyats′ka, kn. 3, Dnipro 2022.

Khorosheva O. O., *Stylistychni fihury v systemi arkhitektoniky ese Yuriya Andrukhovycha*, «Naukovyy visnyk Drohobyts′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)» 2022, № 17.

Kokora M. O., *Syntaksychnyy status vokatyvnykh rechen' u suchasnomu movoznavstvi*, «Visnyk Kyyvs′koho natsional′noho linhvistychnoho universytetu» 2015, № 2, t. 18.

Lund M., *An Argument on Rhetorical Style*, Aarhus 2017.

Mel′kumova T. V., *Komunikatyvno-prahmatychni funktsiyi vyrazhal'nykh zasobiv syntaksysu (na materiali informatsiynykh ta publitsystychnykh tekstiv): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk*, Zaporizhzhya 2011.

Perelman Ch., *The Realm of Rhetoric*, London 1982.

Shabat-Savka S. T., *Rytorychni zvertannya yak markery poetychnoho idiolektu Dmytra Zahula*, «Vcheni zapysky Tavriys′koho natsional′noho universytetu imeni V. I. Vernads′koho. Seriya: Filolohiya. Zhurnalistyka» 2025, t. 36 (75), № 1, ch. 1.

Shabat-Savka S. T., *Ukrayins'komovnyy pytal'nyy dyskurs*, Chernivtsi 2019.

Synchak O., *Rytorychnist': povernennya rytoryky v nurt filolohiyi*, «Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky» 2017, t. 192.

Topchiy L., *Rytorychni pytannya yak stylistychni markery ekspresyvnosti (na materiali poeziyi Dmytra Pavlychka)*, «Filolohichni dialohy» 2022, vyp. 9.

Vintoniv M. O., Vintoniv T. M., Mala Yu. V., *Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsiyi v ukrayins'komu politychnomu dyskursi*, Vinnytsya 2018.

Voloshuk V. I., *Vykorystannya rytorychnykh fihur ta tropiv u nimets'komu politychnomu dyskursi*, «Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya» 2022, № 56.

Yakovenko T. V., *U hlybyni nebes…*, Vinnytsya 2020.

Zelinska O. Yu., *Syntaksychni zasoby movy v realizatsiyi funktsiyi vplyvu na adresata*, «Visnyk Zhytomyrs′koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky» 2023, vyp. 2 (100).

ПРО АВТОРА

Олена Похилюк – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» (Вінниця, Україна). **Публікації: статті:** *Semantic Polysemy as a Result of Syntactic Play*, “Languages, Literatures and Cultures” 2026, vol. 2, № 1, pp. 43-50; *Фрагментарність світосприйняття та синтаксичні інновації: парцеляція в поезії*, «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» 2025, вип. 3, № 214, т. 2, с. 155-160; *Methodology for analysing cognitive-syntactic phenomena in poetic texts*, “International ournal of Philology” 2025, № 29 (2), p. 96-105; *Валентнісні зрушення як стилеотвірний чинник у поезії Тетяни Яковенко*, «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика» 2025, т. 36 (75), № 4, ч. 1, с. 74-79; *Трансгресія синтаксичних меж у сучасній візуальній та верлібровій поезії*, «Волинь філологічна: текст і контекст» 2025, вип. 39, с. 231-244.

ORCID: 0000-0003-2786-4055
Email: olhovaolena@ukr.net